

K Sametové revoluci

Ladislav Hejránek

◆ přednáška, česky, vznik: nedatováno, 90. léta

◆ lecture, Czech, origin: nedatováno, 90. léta

K Sametové revoluci [1990]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (A10b K sametové revoluci [mikrokazeta]_cleaned.flac) ---

Hejdánek: [nesrozumitelné] nejsme jako oni. Já vím, že s tím začali studenti, když volali „nejsme jako oni“ v osmdesátém devátém roce. Podle mého soudu to vyznělo velmi věrohodně, protože studenti a vůbec mládež byli ti jediní, kteří měli právo toto říct.

Ty hlasy „nejsme jako oni“ mi připadají poněkud nevěrohodné, protože nejsou pravdivé. Nejsme jako oni. A pokud si člověk neuvědomí, že jsme jako oni, tak nemáme právo ani je trestat nebo vůbec posuzovat a nemáme možnost se jich zbavit. My se jich můžeme zbavit jen tak, když se zbavíme toho v sobě zhruba tak stejně jako ten, komu to vyčítáme. A podle mého soudu právě tohle bylo velmi nevděčné heslo: „nejsme jako oni“. A to zejména u těch lidí, kteří v tom léta žili, neosvědčili žádnou *resistenci* a teď budou říkat „nejsme jako oni“. Mně to připadalo od samého začátku, právě na rozdíl od toho, co říkali ti studenti v tom osmdesátém devátém, jako nesmírně nebezpečné.

Já si na to už moc nepamatuji, ale vzpomínám si na ty první dny, kdy jsme o tom uvažovali, a zejména u nás, o té otázce překladu Jaspersovy *Otázky viny*. Vina je několikerého druhu, několikeré úrovně a my to musíme rozlišovat. Samozřejmě jedna věc je otázka viny kriminální, jiná věc je viny morální. Třeba člověk, který nemůže být pohnán před soud doslova a do písmene – a těch je dneska hodně – tak nadále zůstává mravním viníkem. A samozřejmě tam je to posouzení jiné.

V tom vidíme nutnost pohánění před soud, nebo dokonce hnát před soud, ale aby se s tím postupovalo na bázi nějaké vnitřní očisty, to je nesmírně nebezpečné a nevyjasněné u lidí, kteří to dělají. Já mám takový dojem, že každá společnost dříve nebo později s takovým pokusem se zbavit té viny té společnosti tím, že se to svede na nějakou jednu osobu nebo jednu vrstvu, jednu skupinu jako na ten obětní beránek, kterého všichni odvrátí. A je mi líto, ta vnitřní nepravdivost toho hesla „nejsme jako oni“, ta se prokázala v posledních měsících velice nepříjemně, protože se ukázalo, že jsme jako oni. Pořád se tlačíme tím směrem, pořád tlačíme nějaké, samozřejmě v jistých změnách, teď už nebudou velké procesy, samozřejmě nebudou, pravděpodobně ani malé procesy. Nicméně ta tendence, která stále žije mezi lidmi, je tohoto druhu a my si to musíme uvědomit jako něco nesmírně důležitého.

My jsme jako oni, my máme tuto tendenci a my musíme pro tu nápravu udělat víc, než jenom říct „nejsme jako oni“. Podle mého soudu nejdůležitější je, aby každý hledal svou vlastní vinu. To je východisko z této situace. Ne kritizovat ty druhé, ale předpokladem toho, aby se tato společnost trochu vyčistila, aby se ozdravila mravně, je, že každý začne sám u sebe, nejprve si zamete před svým prahem. To je první věc. Když to nedokážeme, tak jdeme jenom do té největší sprostoty bez ohledu na to, že to dneska svádíme na nějaké mafie a tak dále. Ne, my si to způsobujeme sami tím, že nebudeme ochotni hledat chybu u sebe. Můj soud je – už jsem to několikrát řekl o Bibli a o křesťanství – já to mohu jenom opakovat, že jsem prostě ušasl, jak neschopni jsou křesťané uznat svoje vlastní viny. Jestli křesťané jsou ve společnosti k něčemu, tak proto, aby na sebe brali i ty viny, které vlastně jejich nejsou. Kvůli tomu tady jsou. Koneckonců Ježíš umíral nikoliv za viny svoje, ale za viny těch druhých. A jestli křesťané k něčemu jsou, tak především v tomhle tom uznání vlastní viny.

Jiný hlas: Já s vámi souhlasím tak napůl. Každý by měl sám před sebou, sám si přiznat svoji vinu. Ale když to ti lidé neudělají – a oni to nedělají, my vidíme do dneška, že jsou na mnoha významných místech lidé, kteří tam nepatří – a to je, myslím, co se teď s takovými, kteří si to tedy nechtějí přiznat, nepřiznávají, a vlastně tady vznikala otázka, co s tím. A já si myslím, že je taky vážná věc, není možné čekat do nekonečna, až se ti lidé teda pamatují a řeknou: „ano, já jsem taky vinen“. To je potom otázka pro občana, jak já se mám chovat k viníkům toho dřívějšího režimu, o jejichž chybách nebo zločinech denně čtu v novinách. Jak já mám přijmout jeho nebo vyvážit jeho vinu tím, že přiznám svůj podíl viny na té situaci?

Hejdánek: To je velmi jednoduchá odpověď. Jak to, že se to dozvídáte až teď? Jak to, že jste to nevěděli už tenkrát? Já tomu nevěřím, že to nevěděli. Věděli, ale sami proti tomu nic neřekli a nic nedělali. Další

vina. Proč se neodejde? Proč pořád on tam setrvává? Tady jde o nás, ne o ty, co se provinili. Tato země nebude budována těmi, co budou teďka nějakým způsobem odsunuti, vyloučeni. Ta bude budována námi. A my musíme vzít ty viny. Jak chceme budovat tuhle zem tím, že budeme ukazovat, kdo byl vinen? My musíme ty viny vzít na sebe a jít něco dělat mezi lidmi. To je ta zásada.

Já bych chtěl přitom rozlišit mezi politickou odpovědností občanů za stav země, ve které žili, k jehož prohnitosti přispěli, a kriminální vinou některých. Ty kriminální viny by ovšem měly být potrestány – viny za zločiny proti lidskosti, proti lidskému souboru života, zdraví a tak dále. Takové věci bychom měli vytknout před závorku, protože o tom není spor. Zločin musí být potrestán, nebo jeho zločiny by měly být příkladem trestnosti do budoucna. Ale podle mého soudu horší je ta organizace. Já jsem předtím upozorňoval, že musíme rozlišovat ty viny, ty morální viny. Na ně nemůžeme aplikovat zákony. A kriminální vina, která nezná tohle rozlišení, vůbec neznamena, že to nejsou žádné viny. Právě na to naše společnost doplácí, že nebude uplatňovat morální viny těch lidí, kteří v tom prohnili po tu dobu a teďka se vrhli na stranu silného po tu dobu a musíme to rozlišit.

Jiný hlas: Ale tady se nedá jít vůbec dopředu, pokud se nějak tahle stránka neuzavře, protože to skutečně ty lidi brzdí. Zejména tam, kde ti lidé dál sedí a musí sedět.

Hejdánek: Ale jde o to, že ty viny, to nerespektování mnoha z toho, co se dobrého mělo dělat.

Jiný hlas: No samozřejmě, a ta veřejnost čeká taky na tohle.

Hejdánek: To musí dělat právníci, a ne veřejnost.

Jiný hlas: Právníci jako... no, já se právě bojím, že když to neudělají právníci, aby se toho pak neujala ulice. To je taková věc, která by se taky mohla přihodit. A já se domnívám, že už se dokonce přihazuje, že už ten duch ulice i v poctivých lidech, v nichž se vzmáhá, jestliže se příliš odkládají tyto věci, které jsou právně podložené, vzmáhá se v člověku něco, čemu říkám pomstychtivost nebo chuť prosadit věci, které degradují na něco, co je velmi primitivní a co popírá jakoukoli spravedlnost, i když se to děje v zájmu zákona. A to bych viděl to špatné v tom, že je to nová mravní škoda na lidech, kteří by chtěli právo a v nichž se musí ty city nahrazovat nějakým emocionálním hněvem o tom, aby už to bylo konečně vyřízeno a vyčištěno. O tom konečně vypovídají velmi často i dopisy ve veřejné správě, kdy se už konečně s tím vším něco udělá. To je jistě iluze, ale je založena právě na tom, že se vlastně nedělalo něco, co se mělo udělat.

Jiný hlas: No to jsou zkušenosti, protože jestli na mnoha místech jsou lidé, kteří se tam nehodí a lidé to cítí, týden co týden to vidí, denně se s tím setkávají a protesty jsou marné, nemají dovolání, no tak to je velmi důležité, že se to neříká.

Hejdánek: A tady jsou vlastně dvě různé věci. Jedna věc jsou ti lidé, kteří, dejme tomu, tady těch dvacet nebo třicet roků... což se mimochodem doposud nepodařilo v tomto ohledu prokazatelně dotáhnout do konce v té osobní rovině. Dělalo se to i záměrně, ale to nemá souvislost v tomto bodě. Ale druhá věc je, a já mám ten dojem, že tohle není to nejpodstatnější. Nejpodstatnější je to, v čem to zakopání těch lidí žije dál na určitých místech. To je ta nepříjemná věc, která tohle dělá i v té národní hladině. Ale ta, obávám se, většinou není řešitelná soudem. Tam se nejedná o to, že by se tam zakopali lidé, kteří mají na svědomí zločin, ale prostě lidé, kteří na určitá místa nepatří. A pak teprve ta intelligence.

Jiný hlas: Tady se mluvilo o jakési obhajobě nebo ospravedlnění intelligence. Já jsem pro to, že každý byl nějak vinen, ale tato vina se musí rozlišovat. Musíme si uvědomit jednu věc. U nás jako národa dochází k něčemu, co je skutečně docela tristní. Tady u nás došlo k té určité mravní škodě, k určité stigmatizaci, pokud se nedělá... Ta intelligence... mravní škoda na lidech, v nichž dochází k určité demobilizaci. To cítím i v té mravní rovině, v níž se ti lidé pohybují. Došlo k určité rezignaci, a i když jsme to nedělali rádi, udělali jsme to, rezignovali jsme. To neplatí o každém, ale o většině ano. Lidé se o to přestali starat a myslím si, že i ta intelligence nese na tom velkou vinu. Je to stigma těch, kteří rezignovali, a docházelo k něčemu, co je hluboce trapné. Mně je smutno z toho, v jakém stavu se lidé nacházejí. Tyto věci, o nichž se mluvilo jako o morální devastaci, kterou se snažilo i *Chartě* upírat... to je morální devastace na lidech, v nichž se toto právě v lidech vzmáhá. V nich je ta chuť po odvetě, ten hněv. To je věc, kterou tato společnost musí

vyřešit. Ta inteligence má tu největší zodpovědnost, ať už v politice nebo mimo politiku. Já mluvím o té inteligenci jako o celku, nikoliv o politicích jenom. Ti politici se klamou dobře, ale ta inteligence by to měla jasně pojmenovat. Vidět to o pět deset let dál. Ale toho je ta inteligence...

Hejdánek: Tady k tomu, co říkal pan Babor... To je ta věc, která je nejdůležitější u té inteligence. Je to ten nedostatek odvahy. Mně se nejvíc líbí k tomuto tématu postřeh paní Mandlové, která to vysvětluje tím, že ta inteligence prostě – ona mluví o té ruské inteligenci – říká, že ta inteligence vlastně byla zlomena tím, že přistoupila na jakýsi zákon historického vývoje. Že vždycky to, co přichází, s tím je třeba být zadobře. A tohleto, v tomto politickém oportunismu národa, v tom nestojí jenom inteligence, ale inteligence má o tom bezpočet vrstev, které se v posledních dvaceti třiceti letech prezentovaly tímto způsobem, zdůvodňovaly, odkud bereme naději... Tahle inteligence má větší odpovědnost, ať už je to v politice nebo mimo politiku. Já jsem mluvil o té inteligenci jako o celku, nikoli o politicích jenom. Ti politici, ti klamou dobře, ale ta inteligence by to měla jasně pojmenovat. Vidět to o deset let dál. To ovšem vnášíme do naší mysli... o morální devastaci, o morální devastaci, o které se už v *Chartě* mluvilo. Ta se v lidech rozmáhá. Cítí se v této věci v určitém hněvu, že by se dokonce ti lidé měli na své cestě nějak ozvat, aby se to už konečně vyřešilo.

Jiný hlas: Já jsem myslel, že bychom se měli vrátit ještě k jedné věci, ke které tady dneska už několikrát padla zmínka, a to je otázka inteligence. Mám takový pocit, že po roce osmačtyřicátém byla vrstva inteligence u nás záměrně a velmi brutálním způsobem likvidována. V roce osmačtyřicátém i osmašedesátém byla situace přesně taková, že v první řadě vyhazovali z vysokých škol a z akademických ústavů. Pokud ty lidi nezavřeli, tak živořili někde na periferii dění a neměli možnost se jakýmkoliv způsobem projevit. Tato absence vrstvy inteligence v naší společnosti je hrozně znát. Ti včerejší učitelé v demokratické politice a v inteligenci neexistovali. A ve srovnání s inteligencí, kterou máme dneska – ti lidé sice mají vysokoškolské vzdělání, ale chybí jim inteligence, která by byla podložena mravními zákony toho kterého režimu nebo mravním vědomím.

Mně v této věci není něco jasné. Mám odpovědnost za to, abych dělal to, aby společnost fungovala co nejlépe a aby každý dělal to, co je v dané situaci nejvhodnější. A to není vždycky to, co si většina lidí v dané chvíli přeje. To je strašně důležitý princip, proto se dělá reprezentativní demokracie, a ne takzvaná přímá demokracie, která je založená na tom, že se v každé chvíli dělá to, co si většina lidí zrovna přeje. To by se mohlo všechno podrobit ekonomickému nebo politickému pohodlí, případně technokracii.

Měli bychom si položit otázku, jestli by se měly dělat nějaké zvláštní zákony, které by se zaměřovaly na určité období. To, co je trestné a co se dá soudně postihnout, o tom se nemusíme bavit. Ale jestli je dneska správné dělat zvláštní zákony na čištění společnosti, o tom mám vážné pochybnosti. Každý zvláštní zákon na jedné straně může něco spravít, ale na druhé straně oslabuje právní vědomí. Mám dojem, že v debatě o tom, co dnes nejvíce vadí, zjišťujeme, že ty věci nejsou pro to, aby se řešily trestně. Jde o to, aby ten člověk, který tam učil, neučil na vysoké škole dál. To přece není věc soudu, aby ho odvolával, to není věc zákona. To je věc mravní práce.

Jiný hlas: Já mám pocit, že ti lidé tam pořád jsou.

Jiný hlas: Je to velmi jednoduché. K tomu má sloužit to, co se dělá v civilizované společnosti – vypíše se konkurs.

Jiný hlas: No jo, ty konkursy dopadají úplně stejně, pokud jsou ty komise obsazeny...

Jiný hlas: Dobře, ale právě jde o to, aby ten konkurs byl vypsán rozumně. Aby tam nebyla podmínka, že má deset let praxe v daném ústavu a tak dále. To jsou věci, které se dají udělat, aniž by se dělaly zvláštní zákony. A dokud tyto možnosti nejsou vyčerpány, připadá mi jako chyba vymýšlet zvláštní zákony, které nutně budou mít politický charakter. To do práva nepatří. Můžeme tomu říkat mravní kodex nebo jakkoliv jinak. To bude v pořádku, pokud to bude věc individuální. Ale jestli to bude namířeno proti části společnosti, rád bych zde citoval *Habermase*, který prohlásil, že zákon namířený proti části společnosti je ve skutečnosti namířený proti společnosti celé.

Jiný hlas: To ne já.

Jiný hlas: Tato věc se v mravním ohledu dá napravit docela hned, i když v jiných oblastech, například v ekonomii, to bude trvat déle. Mravní úroveň se dá zvýšit i tím, že se vychovají noví profesori a ti zase vychovají své studenty. Dát na všechno zákon je hrozně pomalé, ale když uvážíme, jak to funguje, mohl by to být způsob. Mohlo to být i horší, ale musíme začít. Ty otázky teď budou čím dál tím víc zapadat do tohoto soukolí té demokracie s jakýmsi pokřiveným zrcadlem. Ptal jsem se na to již několikrát.

Hejránek: Vyprávěl o tom jeden politik z nejvyšších funkcí z výkonné moci, o potížích a o tom, jak v tomto pokřiveném obraze.

Jiný hlas: Reforma státní správy je možná jen tehdy, když v ní je nějaký elementární řád, jinak nemůžete nikde svobodně volit, všechno jsou to výrazy v českém prostředí obvyklé.